

Nr 178.

Av herr **Lindhagen**, om en ny effektiv organisation av egnahemsrörelsen, byggd på samhällets ledning och frigörelse från hushållningssällskapen.

En föregående motion har krävt en ledande tanke och ordnande handlagda på jordfrågan i hela dess vidd samt hänvisat till närmare utveckling av några huvudpunkter i problemställningen. Först må då dröjas något vid den dominerande frågan om uppehållet genom jordbruket och detta senares förhållande till skogsbruket.

Åkern och skogen äro landets viktigaste naturrikedomar. På jordbruket och skogsbruket bygger folket huvudparten av sin försörjning. Ett gammalt svenskt ord har därför varit: »bruka jorden, vårda skogen». Båda äro syskon och avkasta betydande värden, den senare genom sin omfattning och den förra på grund av sin natur. Folken och historien ha emellertid varit eniga om, att av de två näringarna innefattar jordbruket i och för sig en högre kultur än skogsbruket. Det årliga skördandet av säd, gräs eller rotfrukter på ett stycke odlad mark är uppenbarligen en till arten högre och till avkastningen rikare kultur än utsikten att med årtiondens mellanrum få avverka det antal träd, som kunna uppväxa på samma område. Våra skogsvårdslagar föreskriva också, att de ej gälla, då skogsmark uppodlas till åker eller trädgård. Jordbrukskulturen går med andra ord före skogskulturen. Detta uttryckes upplysande i en avhandling från mediet av 1700-talet om uppodlingsmöjlighet i lappmarkerna. I denna yttras att »evad okunnigheten och villfarelsen må hava att förebära, så måste jordbruket såväl i lappmarken som annorstädes anses för basis till all hushållning, som man vill skall äga bestånd och varaktighet».

Skogsbruket har också en banbrytande betydelse för landet. Det skapar arbetstillfällen och reglerar landets handelsbalans genom sin export. Men mera än jordbruket är det ofta ett värnlöst offer för konjunkturerna. Ingen industri äger varaktighet och bestånd i jämförelse med jordbruket. Nya avsättningsförhållanden och oanade uppfinningar störta de stoltaste industriella företag.

I vårt kalla klimat behöver jordbruket tillgång till virke för bränsle och husbyggnad med mera. Jordbrukarens jord måste avkasta jämväl dessa nyttigheter för att jordbruket skall kunna lämna sitt oundgängliga bidrag till folkförsörjningen och kulturen. Skogen i vårt land måste således tjäna försörjningsmöjligheterna genom både jordbruk och industri.

Dessa två uppgifter har skogen under landets ekonomiska historia fått fylla.

I mediet av 1800-talet uppträdde trävarukonjunkturerna och i deras följe en alltmer utvecklad skogsindustri. Denna hade enligt sakens natur icke någon omtanke om jordbruket. Skogen var skogsindustriens guld, och den krävde rätt att dominera och lägga under sig de gamla jordbrukshemmanen, som ägde avsevärd skog. Det nya triumftåget med följe av mycket penningar skapade socialt inflytande på höjderna. Man började invagga sig däruppe i den föreställningen, att skogen var det förnämligare. Även nationalekonomien trädde fram i en och annan gestalt. Särskilt Norrland bestod företrädesvis endast av morängrus, sade man, och var således olämpligt för jordbruk och förutbestämt för skogsbruk.

Sålunda uppflammade den stora striden vid sekelskiftet i Norrland mellan skogen och åkern. På ena sidan stod skogsindustrien, storkapitalet och den högre ämbetsmannavärlden jämte dessa makters klientel. På andra sidan reste sig som en man den allmänna opinionen i de hotade landsdelarna för att bygga ett värn om »de breda bygderna», *nybyggenas utposter och bidande odlingsmöjligheter*. Det sunna förståndet i det övriga riket ryckte upp på denna front i täta formationer. Till och med den dåvarande första kammaren vägrade sin medverkan till att sätta åkern ur spelet.

Efter åtskilliga nog så allvarliga skärmytslingar ingrep slutligen riksdagen särdeles kraftigt med anledning av 1901 års motion, som under-tecknats av samtliga representanter för Norrland och Dalarna utom en stadsrepresentant samt av ledande politiska personligheter ur skilda partier från övriga delarna av riket. Det gällde att återställa jämvikten och harmonien mellan åkern och skogen. Detta betonades i nämnda framställning bland annat sålunda: »Frågan gäller icke här ett antingen för eller emot kapitalet. Att detta genom tillgodoseende av sin egen nytta även kan fylla och fyller en allmän uppgift vill ingen bestrida. Men det skall då komma över landet som ett sakta befruktande regn och ej såsom en stormflod, vilken sköljer bort gammal kultur och århundradens förutseende.» Med denna kultur åsyftades bondens spadtag genom seklerna.

I följd av riksdagens hemställan tillsattes år 1901 norrlandskommittén, som i sitt betänkande 1904 framlade vissa riktlinjer. Dessa gällde i stora drag med vissa medgivna undantag: förbud för bolag att vidare köpa åkerbruk med erforderlig tilldelning av skog och odlingsjord; skydd för arrendatorerna å de redan bortsålda bondejordbruken; en vanhävdslag för sistnämnda jordbruk; förbud att utbryta jordbruk utan att därtill hava ägor av olika slag, så att jordbruket ej blev besuttet; bildandet av nya jordbruk på såväl kronans som bolags och skogsspekulanter marker, det senare med stöd av expropriationslagstiftning. Vidare förordades vissa åtgärder för att även tekniskt stärka jordbruken genom skogsvård,

utdikningar av sankmarker, förbättringar i skifteslagstiftningen m. m. Reservanter förordade redan då lagstiftning om frilösning av arrendejordbruk och förbättring av ofullständiga jordbruk med stöd av expropriationslagar, vilket även i kommittén till en början förordats av hela majoriteten; vidare skärpningar i vissa andra delar av kommitténs förslag; hänsyn till lapparnas jordfråga med mera. Andra reservanter (Arvid Lindman, Frans Kempe och häradshövding Claesson) motsatte sig i åtskilliga punkter majoritetens förslag.

På grund av kommitténs förslag tillkom under oavslutad strid den s. k. norrlandslagstiftningen, utformad i mycket efter sammanjämkning mellan andra och första kammarens olika beslut. Den har nu verkat åtskillig tid och på sistone även utsträckt till det övriga riket om än i modifierad form. Det föreligger nu sålunda en rikslagstiftning. Åtskilliga av de hotande farorna ha förebyggts eller förmildrats. Skogsindustrien har under denna omvandling inträtt i ett annat skede. Den tiden är förbi, då dess utskickade med brännvinsankaren i hand lockade jordbrukarna att för en spottstyver sälja sin skog och slutligen hela hemmanet. Industrien har fått rätta sig efter lagarna. De senare hava väckt eftertanke. Världskrigets prövningar och skogsindustriens övervinningar under detsamma ha ock kommit med lärdomar. De tekniska framstegen och specialiseringarna ha tvungit industrien upp till en högre mera vetenskaplig nivå.

Man skall dock icke tro, att människonaturen så enkelt och snabbt omvandlar sig. Övertron på industriens supremati över jordbruket börjar åter flamma upp. Man frågar sig, låt vara försiktigt, om tiden nu ej kan vara inne att taga bort norrlandslagstiftningen och dess utvidgning till det övriga riket. En vetenskapsman förordade för en tid sedan, att den jordbrukande befolkningen i Norrland borde överflyttas helt till södra Sverige!

Det är således gamla företeelser, som någon tid legat i ide och nu åter börja röra på sig i ny förklädnad. Det i sak nya är däremot drömmen om sammansmältningen mellan industrien och industriarbetarna till en intressegemenskap. Att ena det, som är åtskilt, måste alltid vara en god sak. Mindre sannolikt är däremot, att det skall lyckas, när man samtidigt bibehåller huvudorsaken till splittringen, nämligen att den ena skall giva och den andra skall taga. Problemet är emellertid tidsenligt och besmittande, och mången har börjat föreställa sig att hela norrlandslagstiftningen varit en ovis handling av en upptänd folkopinion. Man menar således att skogsbolagen bort få fortsätta att uppköpa den svenska bondejorden i skogsbygderna, att jordbruket bort rätteligen berövas skogstillgångar i detta kalla klimat, att småarrendatorerna icke bort skyddas utan överlämnas åt sitt öde såsom representanter för en föråldrad näring med mera sådant.

Det förefaller understundom till och med som om en och annan tolkade

tidsläget så, att industriidkare och industriarbetare borde hålla ihop såsom ett industriellt klassyndikat för att ömsesidigt bereda sammanslutningen den största möjliga ekonomiska fördel. För ändamålet borde därför även jordbruket och dess utövare få stryka på foten samt finna sig i de villkor och det beroende, som den nya koncernen behagade till sin fördel föreskriva.

Denna tankegång synes nu funnit ett stöd också i litteraturen. Ludvig Nordström har i sitt arbete om Stornorrland brutit en entusiastisk lans för industriens hegemoni. Man kan ju lämna ur räkningen hans uppenbarligen totala obekantskap om vad frågan gällt och fortfarande gäller. Då han i sin iver tror, att jordbrukets försvarare vilja nedriva alla fabriker, så skulle ett sådant förhastande i vanliga fall betraktas såsom kriminellt men i skönlitteratur brukar det visst kallas fantasirikedom. Boken är i åtskilliga delar fängslande, särskilt i de kapitel som beröra förhållandet mellan industrien och industriarbetarna. Det är en dikt om deras sammansmältning till en enda makt genom ömsesidig förståelse och samfällda intressen. Ordet arrendator eller lantbo förekommer däremot icke en enda gång i boken, såvitt jag funnit. Helt naturligt för övrigt då skildringen skjuter åt sidan jordbruket såsom företrädesvis hinderligt och jämförelsevis mindervärdigt.

Dessa strömningar kunna göra åtskillig skada för tillfället. De hava också i sin mån bidragit till, att det långvariga arbetet att resa ett effektivt skydd för utkomst genom jordbruk medelst en rättsordning oförmodat fallit till föga. I längden äro sådana nyorienteringar baklänges hopplösa. Nationens självbevarelsedrift kommer att resa sig däremot. Här och var i världen märkas nyorienteringar mot industrialismens överdrifter. En sådan motaktion från jordbrukets sida bevitnade jag nyligen i Polens huvudstad. Sistliden sommar hölls nämligen i Warschau en kongress av en sammanslutning mellan polsk småbondeungdom. Den uppvaktade med en deputation den samtidigt pågående allmänna fredskongressen. Deputationen sade, att fredens tankar voro också detta ungdomsförbunds tankar. En ledare i förbundet meddelade mig, att förbundet bland annat satt sig före att verka för, vad det kallade »österns idé», de stora jordbruksviddernas ideella uppgift. Denna idé bestod i att föra ut i världen såsom en ledande princip grannskapsförhållandet, grannars hjälpverksamhet mot varandra istället för industrialismens konkurrens mellan allt och alla. Jag fick själv tillfälle att vara med i ett motbesök hos ungdomarna och tala till dem. Tankarna gingo då bort till den svenska skogsindustriens nya ansatser på åtskilliga håll till diktatur och nedblickande på jordbruket.

Det gäller således nu att skapa en rättsordning för tillvaratagande av möjligheterna till uppehälle genom jordbruk samt vakthållning om de svagares egna bemödanden att slå sig fram till en rimlig existens. Här märkas de gamla, ännu ouppfyllda kraven att effektivt på överkomliga

villkor möjliggöra nya jordbruk, att skydda industriens och storgodsens arrendatorer och deras hem, att bereda dem utsikter till frigörelse av deras jordbruk, att fullkomna ofullständiga jordbruk och att tillhandahålla mark för bostäder med täppor. Till dessa huvudfrågor ansluter sig en myckenhet detaljproblem, som också äro viktiga.

Jordkommissionens betänkanden och de senare årens riksdagsförhandlingar lämna en omfattande belysning av skiljaktigheterna mellan den välgörenhet, som knäsatte vid 1928 års riksdag, och de grundsatser, på vilka en rättsordning måste uppbyggas. Bland andra undanflykter måste även den moderna åkallan av »frivilligheten» såsom jordfrågans trolldom avlysas. Icke så, att ej lojala avtal alltid böra eftersträvas. Men där frivilligheten i stort och smått tryter, såsom i ett otal, säkerligen i de flesta erforderliga fall kommer att ske, där måste i folkets namn en rättsordning erbjuda utvägar att framtvinga redobogenhet till sådana avtal.

I jordfrågan är det emellertid ej nog med planer och lagstiftning om grundsatser. Det kräves också en tillämpning, vilket förbises. En god tillämpning förutsätter en besjälad nitälskan, som ej grumlas av motstridig intressemiljö, en praktisk arbetsordning och slutligen penningar. Den förstnämnda förutsättningen är på visst sätt den viktigaste, ty utan den båta de andra icke så mycket.

Den gamla egnahemsrörelsen, vilken huvudsakligen sysslade med uppdelning av större jordegendomar och förmedling av småbruksförsäljning, har från början haft en organisation, som dock stått under beständig revision. Det kan väl icke bestridas, att även övriga sociala jordfrågor behöva en organisatorisk omtanke, sedan deras berättigande blivit fastslaget. Ansatser till en sådan organisation finnas redan i de norrländska jordbrukskommissionerna jämte andra förberedande institutioner. De sociala frågor, som nyligen stått på regeringens dagordning, såsom ensittarlagen, arrende-, vanhävds- och förbudslag för hela riket ävensom skifteslagstiftningen, ha icke kunnat träda i tillämpning utan vidtagande av särskilda mått och steg för ändamålet. Detsamma gäller om övriga sociala jordfrågor.

I allmänhet kan sägas, att de svenska organisationsformerna i jord- och skogsangelägenheter äro mer eller mindre byggda på den principen, att det skall finnas en centralledning, att därunder för varje län inrättas en förmedlande underledning för länet och att slutligen inom socknarna anlitas redan befintliga eller organiserade nya organ, vilka stå såsom de närmaste målsmännen för behoven uti orterna och de verkliga förhållandena. Alla förslag av skilda kommittéer under senare tider sedan långt tillbaka, officiella såväl som enskilda, uttala sig i samma riktning, många av övertygelse förmodligen, andra kanske företrädesvis av tradition. Även riksdagen har vid skilda tillfällen mer eller mindre genom uttalanden och beslut bidragit till utstakandet av en sådan ut-

veckling såsom den utförliga historiken i jordkommissionens betänkande (band IV) belyser.

Jordkommissionen har icke heller kunnat undgå att inlåta sig på denna huvudfråga. Denna har efter närmare undersökning förordat en organisation, lagd i huvudsak efter de traditionella riktlinjerna, och den har sökt giva ett uttryck för sina tankar genom att sammanföra dem i form av ett utkast till lag om en statsorganisation för sociala jordfrågor.

Det är lätt att framställa anspråk på en organisation för sociala jordfrågor. Den bör vara effektiv, enhetlig, praktisk och smidig, folklig och välvillig samt på samma gång och icke minst så billig som möjligt. Svårare är att förverkliga ett sådant ideal. Jordkommissionen trodde, att man skulle kunna organisera och påbygga de nuvarande framskridna eller famlande organisationsformerna och på det sättet komma längst mot det nyss angivna önskemålet.

Man må nu ha vilka intressen, meningar och förhoppningar som helst. Saken måste ändå upptagas till övervägande och helst leda till något förståndigt.

Jordkommissionens förslag utgick ifrån, att man borde skilja mellan den tekniska jordfrågan och den sociala jordfrågan. Hushållningssällskapen och dess överhuvud, lantbruksstyrelsen, ha uppstått såsom vårdare av jordbrukets tekniska sida. Dessa myndigheter ha i sina utlåtanden över sociala jordfrågor framträtt bland de mest oförstående. Man har inga garantier för, att den nyligen skedda omläggningen av sällskapens organisation skall göra någon synnerligen stor skillnad. Därför menade jordkommissionen, att två så olika saker, som hitintills stått emot varandra som eld och vatten, borde få en var sin särskilda organisation i orterna. En utgångspunkt därtill finnes i de jordkommissioner, som nu skola finnas inom varje län i hela riket. Man har en motsvarande vård i skogsvårdsstyrelserna. Varför då ej en särorganisation även för vården av människorna?

Kolonisations-sakkunniga synas ha lagt huvudvikt vid att skapa en enhetlig organisation likasom jordkommissionen. De hava däremot vänt sig med hela sitt förtroende till hushållningssällskapen och deras egna hemsnämnder. En motvikt har dock sökts i statsrepresentationen i nämnderna, men detta framsteg har av 1928 års statsmakter väsentligen försvagats av hänsyn till en del konservativa ämbetsverks meningsyttringar.

En annan grundsats för jordkommissionen var, att det allmännas bistånd borde organiseras, så att omsorgen blir individuell. För detta ändamål tillades statens organisation en målsmansrätt för den svaga och bortkomna individen i erforderliga fall. Lösningen av år 1928 grundar sig på den uppfattningen, att jordsökaren skall taga initiativ och på egen hand ordna saken. Om han ej lyckas därmed, bör han kunna påkalla biträde. Denna ordning är väl förkastlig. Den leder till litet. Den svagare tar av många skäl sällan ett sådant initiativ. Det ställdes ock i

utsikt, att jordägaren kunde vända sig till organisationen och göra upp en plan med dess tjänstemän. Det sista kan ibland vara oskadligt men ofta också äventyrligt.

Jordkommissionen hade, med sitt uppsåt att skapa en rättsordning, ock ansett organisationen och de ledande grundsatserna för densamma vara en sådan huvudfråga, att den borde givas den effektiva och auktoritativa formen av lag.

Vid 1928 års riksdag visade det sig, att liberalerna även på denna punkt övergivit sina gamla linjer, och den patriarkaliska konservatismen fanns ju icke ens till namnet kvar. Mot regeringens av sammansatta lag- och jordbruksutskottet väsentligen tillstyrkta förslag till ett fortsatt »välgörenhetens ordnande» reserverade sig samtliga socialdemokrater, låt vara i olika tonarter, på sätt bifogade reservationer utvisa.

Såsom en utgångspunkt för egnahemsrörelsens uppbyggande på en rättsordning hemställa sålunda,

att riksdagen, beträffande egnahemsrörelsens organisation, ville hos Kungl. Maj:t anhålla om förslag till en ny organisation, tryggad av lag och ledd av samhället utan sammanblandning med den tekniska jordbruksvården samt byggd på rätt till effektivare individuell hjälp åt alla behövande.

Stockholm den 21 januari 1929.

Carl Lindhagen.

Bilaga.

Reservationer:

I. Reservationer vid sammansatta andra lag- och jordbruksutskottets hemställan under punkt I.

Beträffande punkt I i dess helhet:

1) av herr *Linder*, som anfört:

Vid behandlingen av denna för egnahemsrörelsens framtida möjligheter och utveckling betydelsefulla fråga har jag icke i alla avseenden kunnat biträda det nu framlagda förslaget vare sig i den kungl. propositionens avfattning eller med den utformning, som utskottet givit.

Till allt vad som sakligt kan utvinnas ur förslaget till rörelsens förbättrande och till egnahemstagarnas fördel, ansluter jag mig. Sålunda bör jordanskaffningen och kontrollen häröver verksamt befrämjas. Vidare

hör till det program, som rörelsen omedelbart bör omfatta, såväl arrende-frilösningen som tilläggskolonisationen.

Emellertid skulle allt detta i sak kunnat vinnas även med nuvarande organisation. Möjligen kunna de ändringar i organisationen, som av Kungl. Maj:t och utskottet föreslås, i någon mån stärka kontrollen över låneförmedlingen. Därtill kommer att den centrala ledningen tillföres i form av styrelseledamöter utifrån det praktiska livet erfarenhet och friska synpunkter, vilket även säkerligen bereder vissa fördelar. Men dessa båda vinster hade säkert kunnat beredas verksamheten utan att pressa denna in i en lokal organisationsform, som enligt min bestämda övertygelse icke kommer att för framtiden bliva lyckligare än den nuvarande.

Motståndet beträffande den av utskottet förordade organisationen riktar sig främst mot att nu kanske för oöverskådlig framtid statens egnahems-rörelse fastläses vid hushållningssällskapens egnahemsnämnder. Ingen tror väl, att verksamheten, knuten till hushållningssällskapens ekonomiska intressen och risker och med den i stort sett kritiska, ofta nog till miss-tro gränsande uppfattningen om småbruksnybildningen, skulle erhålla lokala organ för effektiv jordanskaffning för nya jordbruk eller för tillägg till ofullständiga jordbruk, och ej heller skulle någon intensivare ledning för arrendjordbrukens frilösning vara att förvänta. Snarare har man erfarenhetsbetonad rätt att antaga det denna organisationsform i stort sett ej kommer att medföra de goda ansatsernas förverkligande.

Inom utskottet har jag därför påyrkat, att de nya organisationsformerna tillsvidare borde få anstå och att riksdagen i stället borde med, såsom förut sagts, biträdande av de reella förbättringarna i verksamheten till Kungl. Maj:t skriva med begäran om ytterligare utredning och förslag i syfte att erhålla självständiga länsegnahemsnämnder, vars ledamöter utsåges *dels av staten samt dels av hushållningssällskap och landsting*. Utan en sådan självständig organisation torde aldrig en fullt effektiv och socialt betonad egnahemsverksamhet i vårt land komma till förverkligas. Och först i anslutning till en sådan får enligt mitt förmenande en central egnahems-styrelse avsedd betydelse och fullt berättigande.

Därest det nu föreliggande organisationsförslaget *för året avvisas, torde dock icke något längre uppskov behöva befaras*. Omedelbart kunde nytt förslag utarbetas och underhandlingar om hushållningssällskapens lös-görande eller vidblivande av tidigare engagemang igångsättas. Den möj-ligheten synes alls icke utesluten, att man redan till nästinstundande riksdag skulle kunna förvänta nytt förslag på riksdagens bord. I själva verket ha redan i sakkunnigas betänkande andra tänkbara organisations-former ventilerats.

Även i övrigt torde de nu föreslagna nya åtgärderna för verksamhetens befrämjande ej bliva tillräckligt effektiva utan att förslagen kompletteras med expropriationsrätt för jordanskaffning. I detta avseende ansluter jag mig till de motionsvis framförda yrkanden om skrivelse beträffande ex-propiation för bildande av nya jordbruk (rikets kolonisation), för frilös-ning av arrendjordbruk, för fullkomnande av ofullständiga jordbruk samt för anskaffande av tomtmark till bostäder och andra erforderliga ändamål på sätt i vederbörande motioner omförmäles.

Oavsett den principiella ståndpunkt, som ligger till grund för dessa uttalanden, har jag likväl, sedan det föreliggande organisationsförslaget blivit av utskottet i princip förordat, biträtt sådan utformning i de olika förslagen, som jag ur mina synpunkter ansett påkallade. Sålunda an-

sluter jag mig till de av utskottet under II 1) och 2) tillstyrkta skrivelserna.

På grund av vad jag sålunda anfört hemställes,

1) att riksdagen må — med avslag å Kungl. Maj:ts proposition nr 97 så vitt den avser däri framlagt organisationsförslag — i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om ny och skyndsamt utredning i syfte att erhålla självständiga länsegnahemsnämnder samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredning kan föranleda;

samt, därest detta bifalles,

2) att riksdagen må medgiva Kungl. Maj:t att i ämnet utfärda erforderliga kungörelser, vilka med uteslutande av det nya organisationsförslaget i huvudsak ansluta sig till de i bilagorna A, B och C till utskottets utlåtande intagna, av utskottet tillstyrkta bestämmelser;

3) att riksdagen må

a) *dels* för egnahemsavdelningen inom jordbruksdepartementet för budgetåret 1928—1929 anvisa samma anslagssumma som för innevarande budgetår eller ett förslagsanslag av 18,400 kronor;

b) *dels* för utlämnande för 1928 av förvaltningsbidrag till egnahemslåneförmedlarna för budgetåret 1928/1929 anvisa ett extra förslagsanslag av 810,000 kronor;

c) *dels* för utlämnande för 1928 av statsbidrag till hushållningssällskap för jordförmedlingsverksamhet för budgetåret 1928/1929 anvisa ett extra förslagsanslag av 125,000 kronor;

d) *dels* för utlämnande av premielån till egnahemslåntagare för nyodlings- och nybyggnadsarbeten för budgetåret 1928/1929 anvisa ett extra reservationsanslag av 800,000 kronor;

e) *dels* medgiva, att Kungl. Maj:t må för 1929 bevilja statslån från egnahemslånefonden intill ett belopp av 20,000,000 kronor, därav 14,500,000 kronor för jordbrukslägenheter och 5,500,000 kronor för bostadslägenheter;

f) *dels* såsom kapitalräkning till egnahemslånefonden för budgetåret 1928/1929 anvisa ett reservationsanslag av 9,000,000 kronor;

g) *dels* medgiva, att Kungl. Maj:t må av jordförmedlingsfondens kapitalbehållning till jordanskaffningslån åt hushållningssällskap, enligt grunder som avses ovan under 2), disponera under 1929 tillhopa högst så stort belopp, att vad som utestår i beviljade jordanskaffningslån icke vid något tillfälle under sagda år överstiger 1,500,000 kronor;

h) *dels ock* medgiva, att den del av jordförmedlingsfondens till ny utlåning disponibla kapitaltillgång, som ej anvisas såsom jordanskaffningslån jämligt vad ovan under g) sägs, må av Kungl. Maj:t under 1929 användas för utlämnande av förlagslån åt aktiebolag och föreningar enligt grunder som avses ovan under 2).

2) av herr *Lindhagen*, som anfört:

Det nu framlagda förslaget är en tragedi ur min synpunkt, en av de största vi upplevat i riksdagen. Vem skulle trott, att det varit tiden efter

den allmänna rösträttens införande förbehållet att i de tre nu ifrågavarande stora jordfrågor, som redan den patriarkaliska högern och liberalismen i norrlandskommittén ägnade så stort intresse, överlämna åt den nutida konservatismen att lösa dem efter sitt sinne »för att vinna något»? I en motion (I: 267) skildras i vissa delar den sociala jordfrågans fem krisår 1924—1928 och dess lidandes väg. Med sådan taktik förlorar man emellertid lätteligen allt. Annorlunda ställde sig andra kammarens stora majoritet i striderna uti jordfrågan vid sekelskiftet, och arbetarepartiet begagnar icke alls denna taktik i sina stora industriella stridsfrågor.

Förslaget är, så vitt jag kan förstå, ett tämligen *livlöst provisorium*, som visserligen förr eller senare kommer att utplånas av förhållandena. En definitiv ordning måste en gång byggas på en organisatorisk särskilnad mellan den sociala jordfrågan och den tekniska jordbruksvärden. Detta blir hädanefter så mycket mer av förhållandena påkallat, som det nya förslaget avser att utgöra en lösning av den under ett fjärdedels sekel på dagordningen stående frågan om rikets kolonisation genom bildandet av nya jordbruk, frilösning av arrendejordbruk, förbättring av ofullständiga jordbruk, vartill kommer såsom ett oundgängligt komplement den likaledes gamla frågan om anskaffande av tomtmark för bostäder och eventuellt även andra erforderliga ändamål. Ett frö till en sådan särorganisation för den sociala jordfrågan är redan nedlagt genom tillkomsten av de i varje län inrättade jordbrukskommissionerna, som skola vaka över vanhävdslagens tillämpning.

Hushållningssällskapens förvaltningsutskott och egnahemsnämnder äro icke kallade för en sådan uppgift. Erfarenheten visar, att den sociala jordlagstiftningen haft sina främsta vedersakare i hushållningssällskapen, och den reform som sällskapens organisation nyligen undergått har, såsom den publicerade förteckningen över förvaltningsutskottens och egnahemsnämndernas ledamöter utvisar, i stort icke medfört någon förändring.¹

¹ En av lantbruksstyrelsen utgiven tryckt årspublikation lämnar närmare uppgift om vilka yrkesgrupper äro representerade i hushållningssällskapens *förvaltningsutskott* och *egnahemsnämnder*.

Uti *förvaltningsutskotten* sutto år 1922, således före sällskapens omorganisation: 144 godsägare, 132 lantbrukare, 18 landshövdingar, 15 förvaltare, 14 direktörer, 9 bruksägare, 8 ingenjörer, 8 disponenter, 7 agronomer, 7 lantmannaskoleföreståndare, 6 bankdirektörer, 5 domänintendenter, 4 folkskollärare, 4 kaptener, 3 ryttmästare, 3 kamrerare, 3 landsfiskaler, 3 kyrkoherdar, 3 jägmästare, 3 grosshandlare, 2 professorer, 2 löjtnanter, 2 konsulter, 2 godsförvaltare, 2 häradshövdingar, 2 byggmästare, 1 häradssdomare, 1 vice häradshövding, 1 stationsinspektör, 1 major, 1 fanjunkare, 1 borgmästare, 1 inspektör, 1 postmästare, 1 komminister, 1 syssloman, 1 arrendator, 1 rådman, 1 bergsman, 1 bergmästare, 1 jordbrukskonsulent, 1 nämndeman, 1 veterinär, 1 mejeriägare, 1 mejeriföreståndare, 1 åkare, 1 kyrkvärd.

Uti *egnahemsnämnderna* sutto år 1921: 29 godsägare, 27 lantbrukare, 6 sekreterare i hush.-sällskap, 5 landshövdingar, 3 borgmästare, 3 disponenter, 3 direktörer, 3 majorer, 3 nämndemän, 2 agronomer, 2 kamrerare, 2 domänintendenter, 2 lantmannaskoleföreståndare, 1 landskamrer, 1 länsassessor, 1 rådman, 1 överlantmätare, 1 distriktslantmätare, 1 f. d. lantbruksingenjör, 1 jordbrukskonsulent, 1 landsfiskal, 1 f. d. rektor, 1 jägmästare, 1 överstelöjtnant, 1 ryttmästare, 1 kapten, 1 auditör, 1 ombudsman, 1 bankdirektör, 1 bruksägare, 1 bruksförvaltare, 1 spannmålshandlare, 1 byggmästare, 1 kyrkvärd, 1 häradssdomare, 1 godsarrendator, 1 timmerman, summa 114 stycken. Av dessa senare kunna 27 lantbrukare, 3 nämndemän, 1 godsarrendator, 1 kyrkvärd, 1 häradssdomare samt 1 timmerman eller sammanlagt 34 stycken räknas till allmogeklassen. Denna klass är sålunda synnerligen svagt representerad i egnahemsnämnderna. Det är emellertid icke uteslutet att av dessa, som här antagits vara representanter för allmogeklassen, åtskilliga, särskilt bland gruppen lantbrukare, i verkligheten äro att hänföra till godsägargruppen. Någon representation för de jordsökande förekommer icke.

Det ligger också i sakens natur, att hushållningssällskapens delegationer, som till sin främsta uppgift haft och fortfarande ha det särdeles viktiga uppdraget att främja den tekniska jordbruksvården, måste, åtminstone ännu under långa tider, få en i politiskt avseende övervägande konservativ besättning. Pionärer i jordbruksvård äro i det övervägande antal fall personer, som besitta rörelsekapital, erforderliga för experiment och rationell omvårdnad av jordbruket.

Resultaten av den av hushållningssällskapen hitintills bedrivna egna-hemsverksamheten äro icke heller ägnade att grundlägga någon förtro-ende full kompetens. Någon samlad och inregistrerad erfarenhet om egna-hemsrörelsens erfarenheter och resultat har icke kunnat erhållas ur officiella handlingar. Jordkommissionen framställde därför till orterna några frågor om den nya egnahemsbildningen d. v. s. den, som åstadkommits genom den statsunderstödda egnahemsrörelsen och ej skett på den gamla natu-rliga vägen genom hemmansklyvning och annan helt individuell företag-samhet. Det allmänna omdömet blev, att den av staten understödda små-bruksrörelsen i det stora hela är misslyckad. (Se jordkommissionen Del IV sid. 33 o. f. och Del V sid. 137—142.) Talrika enskilda vittnesbörd bestyrka riktigheten av denna landsopinion. Naturligtvis får skulden ej helt skjutas på hushållningssällskapen. De naturliga svårigheterna äro stora och ha ökats med åren. I åtskilliga fall ha också goda resultat vunnits. Men klart är, att man hädanefter måste gå till verket på ett annat sätt än hitintills och att därför erfordras en ny mentalitet i organisationen, vilken fort-farande ej kan påräknas hos hushållningssällskapens delegationer.

Det säges nu, att man fortfarande måste kasta sig i armarna på hus-hållningssällskapen, därför att en ny organisation av flera skäl ej kan övertaga administrationen av alla de ännu ej amorterade lån, som säll-skapen beviljat. Det behöver knappast erinras, att detta tal föres främst av dem, som på grund av sin politiska uppfattning frukta en social orga-nisation och vilja bibehålla sällskapen vid deras maktställning även i fort-sättningen. För detta ändamål ser man gärna, att, såsom nu ifrågasättes, även kommande lån bindas vid sällskapen och därigenom ännu mer för-hindras en särskildnad mellan de två saker, som till naturen äro så olika. Där det finnes en vilja, finnes emellertid merendels en väg. Inga oöver-vinnerliga svårigheter möta för att den nya organisationen administrerar

Uti hushållningssällskapens *förvaltningsutskott* sutto år 1927, således efter den nya organisationens genomförande: 80 lantbrukare, 65 godsägare, 24 agronomer, 21 lands-hövdingar, 10 direktörer, 9 hemmansägare, 7 nämndemän, 7 disponenter, 5 förvaltare, 5 bankdirektörer, 5 bruksägare, 4 lantmannaskoleföreståndare, 4 kaptener, 4 riksdagsmän, 3 landstingsmän, 2 lantbruksskoleföreståndare, 2 domänintendenter, 2 professorer, 2 kam-marherrar, 2 arrendatorer, 2 majorer, 2 kommunalnämndsordförande, 2 veterinärer, 1 ingenjör, 1 ryttmästare, 1 kamrerare, 1 landsfiskal, 1 förste hovjägmästare, 1 överjäg-mästare, 1 jägmästare, 1 konsul, 1 godsförvaltare, 1 häradshövding, 1 vice häradshöv-ding, 1 överstekammarjunkare, 1 inspektör, 1 jur. o. fil. kand., 1 rådman, 1 bergmästare, 1 fastighetsägare, 1 gästgivare, 1 syssloman, 1 mejeriföreståndare, (1 titel ej angiven).

Uti *egnahemsnämnderna* (frånsett suppleanter samt statens ledamöter och statens gransk-ningsombud) sutto år 1927: 26 godsägare, 25 lantbrukare, 18 sekreterare eller kamrerare i hushållningssällskap, 9 jordbrukskonsulenter, 6 hemmansägare, 5 direktörer, 5 lands-hövdingar, 4 bruksägare, 3 kaptener, 10 lantmannaskoleföreståndare, 2 disponenter, 2 agronomer, 2 kamrerare, 2 borgmästare, 2 nämndemän, 2 riksdagsmän, 2 landstingsmän, 2 domänintendenter, 2 byggmästare, 1 konsul, 1 överstelöjtnant, 1 landsfiskal, 1 bankdi-rektör, 1 vice häradshövding, 1 rådman, 1 landssekreterare, 1 landskamrer, 1 länsasses-sor, 1 överlantmästare, 1 spannmålshandlare, 1 lantbruksingenjör, 1 auditor, 1 bruksför-valtare, 1 bergsman, 1 syssloman, 1 kyrkvärd, 1 byggnadskonsulent, (för en ledamot titel ej angiven).

även de gamla lånen. Men det enklaste sättet är väl, särskilt ur de ovan nämnda farhågornas synpunkt, att hushållningssällskapen bibehållas vid förvaltningen av sina gamla lån och att den nya organisationen får i ro syssla med de nya lånen efter ändrade grundsatser.

Även av dessa skäl synes den föreslagna organisationen vara grundligt förfelad, såvitt man nämligen önskar någon effektiv nyorientering i metoder och resultat.

Detta omdöme bestyrkes bäst därav, att det beslutade vidhållandet i allt väsentligt av den gamla ordningen omintetgjort en allvarlig diskussion över de många realiteter, som här uppställa sig till bedömande. Det synes vara nyttigt att i denna fråga studera den historiska framställningen över egnahemsrörelsen och dess förhållande till den sociala jordfrågans organisation, som återfinnes i jordkommissionens betänkande (Del IV sid. 162—186). De krav, som där rests från olika beredningar, tala ofta ett annat språk än som föres i kolonisationssakkunniges betänkande och årets egnahemsproposition, och de framförda förväntningarna motsvaras föga av det nedsjunkna, tillplattade resultat, som nu framlagts för riksdagen. De många ämnen, som måste bedömas och därför även diskuterats i jordkommissionens betänkanden, hava endast i ringa mån och då företrädesvis på ett överhalkande sätt övervägts i dessa två dokument.

Ett ytterligare vittnesbörd är den överraskande nyheten, att de stora nydaningar i jordfrågan, som framförts redan 1904 inom norrlandskommittén och nu först skulle vinna någon lösning, inpressats under den gamla lånerörelsen och dess organiserande medelst kungörelser och reglementen efter riksdagens hörande. Hitintills har all social jordlagstiftning både i förslagen och i statsmaktens beslut givits formen av lag. Endast denna ordning är mäktig att rymma all den omtanke, som erfordras, samt slå vakt om de omistliga rättigheter och förpliktelser, som här i så hög grad spela in. Det förtjänar att erinras om den instruktion, som jordbruksminister S. O. Nylander år 1911 gav de då tillsatta egnahems-sakkunnige. »Vid en undersökning angående verkningarna av statens dittillsvarande egnahemslånerörelse och de förändringar i densamma, som på grund av vunnit erfarenhet möjligen borde företagas, syntes det honom vara av vikt, att *uppmärksamhet jämväl ägnades andra åtgärder*, som från statens sida kunde vidtagas för att ytterligare underlätta och befördra denna så viktiga rörelse, då *erfarenheten visat, att detta kunde ske även på andra vägar än genom utlämnande av statslån*. Frågan borde sålunda i hela dess omfattning göras till föremål för *en mera ingående granskning* och utredning, med stöd varav statsmakterna måtte kunna på ett mera planmässigt och efter förhållandena avpassat sätt främja den för land och folk så betydelsefulla egnahemsbildningen.» Jordbruksministern Alfred Peterssons motivering till 1919 års proposition i egnahemsfrågan lyfter den likaledes i mångt och mycket på ett högre plan, än det i vilket den nu blivit inställd. Han yttrade bland annat: »De, vilka förordade en *fullständig systemförändring* och därvid bland annat yrka, att *lånerörelsen skall drivas direkt för statens räkning och på statens risk*, synas mig ovedersägligen anlägga *större och mera omfattande synpunkter* på frågan än de, som förfäktat motsatt riktning. De förras starka betonande av jordfrågan såsom mer än hittills förtjänt av uppmärksamhet är otvivelaktigt grundat på en riktig uppfattning. Det ligger också enligt min mening något mycket tilltalande i deras krav på *en enhetlig, målmedveten, kraftig och på alla tillhörande områden verksam organisation*. De äsyfta att

möjliggöra en egnahemsrörelse, stark nog att på ett genomgripande sätt påverka och nästan omgestalta vårt svenska samhälle.»

Vid sidan av kravet på att rörelsen skall drivas direkt för statens räkning upprullas även kraven på, att detta måste ske på statens risk, att staten måste uppträda såsom målsman för den svagare, att jordbruket omsider verkligen får ej blott i förhoppningarnas värld utan i realiteten sitt erforderliga tillbehör jord, skog och bete för att kunna tillbörligen föda åtminstone en familj, att omkostnaderna bliva skäligen och överkomliga genom prissättningar, gratisbidrag i mån av behov samt rationellt ordnad belåning, att en expropriationslagstiftning ställes såsom bakgrund för att åstadkomma rimliga uppgörelser och trygga dem, som ha anspråk på besittningen av jord, att arrendatorerna därvid särskilt skyddas till möjligheten att få behålla sitt hem och sin utkomst, att ny kolonisation, lämpligast för kolonisten samt billigast för honom och det allmänna, i främsta rummet bör beredas denne i hans hemort samt att det inre försvarsarbete, som nu skulle ta ett mäktigt uttryck i de nya ansatserna, också likaväl som det yttre försvaret och i ännu högre grad, enligt min mening, tillgodoses med erforderliga pengar. Det är å andra sidan här icke fråga om några orimligheter. Det ställes ingen fordran på någon, att han »skall taga allt och giva åt de fattiga». Hänsyn bör också tagas till jordägarens avsevärda intressen, och för den jord, eventuellt med byggnader, som frigöras från hans äganderätt, erhåller han ju dock ersättning i pengar.

Man kan då verkligen ifrågasätta, huruvida det nu framlagda förslaget i realiteten giver något mera än den gamla egnahemsrörelsen. I sådan händelse vore ett avslag nu på sin plats. Genom att fastläsa ett förslag, som är i grunden oriktigt eller ej giver något, blir det mycket svårare för att ej säga ogörligt att inom avsevärd tid förvänta någon ändring. Detta var en utpräglad uppfattning av den gamla andra kammaren under dess stormaktstider och därefter rättade den sin taktik. Den av herr Linder avgivna reservationen går i den riktningen och sammanfaller med den uppfattning, som herr Linders i utskottet förfäktat. Då denne senare var förhindrad närvara vid det tillfälle, då de provisoriska besluten så gott som i ett klubbslag definitivt fastslogos, har han begärt att till utskottets betänkande få föga följande särskilda uttalande: »Därest jag ej blivit förhindrad att närvara vid de definitiva beslutens fattande inom utskottet, skulle jag ha anslutit mig till den av herr Linder vid punkten I avgivna reservation.» En dylik förklaring fick förr i tiden avgivas till lagutskottets betänkande, till och med om medlem ej alls deltagit i behandlingen. Nu har det emellertid ansetts ej behörigen kunna äga rum, varför jag med herr Linders begivande i stället på detta sätt tillkännagiver även hans skiljaktiga mening inom utskottet.

I stort sett måste jag instämma i den av herrar Linder och Linders framlagda uppfattningen. Men jag kan ej inskränka mig att tillsvidare endast begära ny organisation och lämna de övriga stora bristerna tämligen obesedda åt framtiden, även om en ny granskning av organisationen sannolikt medför en ny granskning även av det övriga innehållet.

På grund av vad sålunda anförts hemställer jag,

- 1:o) att riksdagen — oavsett det provisorium som nu kan varda antaget — hos Kungl. Maj:t anhåller om nytt förslag skyndsammast möjligt, byggt på statens ledning av egnahemsrörelsen, organisationens frigörelse från hushållningssällskapen

och deras tekniska jordbruksvård, effektivare skydd och hjälp för de svagare än nu ifrågasättes samt en lagstiftning, som tillgodoser möjligheter till en sådan framryckning;

eller om detta ej bifalles,

2:o) att riksdagen till Kungl. Maj:t avlåter en sådan skrivelse, som herr Linder med instämmande av herr Linders förordat.

3) av herr *Hage*.

IV. Reservationer vidkommande utskottets motivering.

Beträffande utskottets motivering till dess hemställan under punkt I. 1. a. § 4. (angående hushållningssällskapens egnahemsnämnder; *sid. 29* i utskottets utlåtande):

av herrar *Johansson* i Uppmälby, *Olovson* i Västerås och *Adler*, vilka ansett, att utskottets motivering i denna del bort haft följande lydelse:

»Frågan om den lokala egnahemsorganisationens ändamålsenliga anordnande — — — icke kunde anses framkomlig.

Utskottet förbiser ingalunda, att vissa tillfälliga svårigheter kunna möta vid en omorganisation, som skall leda till att egnahemsverksamheten helt frigöres från hushållningssällskapen. En sådan omorganisation finner emellertid utskottet vara både önskvärd och möjlig. Enligt utskottets mening bör den framtida egnahemsorganisationen icke vara sammankopplad med någon sidoordnad organisation, utan vara så anordnad, att något organ för det allmänna i allt har det avgörande inflytandet över verksamheten. Givet är, att egnahemsorganisationen skall stå under statens ledning och kontroll, men det torde måhända vara ändamålsenligt att knyta den lokala organisationen även vid landstingen, varigenom de lokala intressena kunde bli bevakade. Möjligt är ju dock, att den lokala organisationen kan på annat och för det allmänna fullt betryggande sätt anordnas.

Då det av helt naturliga skäl icke varit möjligt för utskottet att i all hast föreslå en helt ny organisation, som skulle ersätta hushållningssällskapens egnahemsnämnder, eller att föreslå de åtgärder, som äro att vidtaga beträffande ansvaret för nu utlämnade egnahemslån, och då Kungl. Maj:ts förslag dock är att betrakta som en förbättring, har utskottet funnit sig böra i denna del tillstyrka detsamma.

Utskottet förutsätter emellertid, att Kungl. Maj:t tager frågan om den lokala egnahemsorganisationens ändamålsenliga anordnande under förnyad omprövning och därvid söker åstadkomma en lokal organisation, varigenom egnahemsverksamheten frigöres från hushållningssällskapen.»